

**ΓΝΩΜΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε.
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ
ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ**

Απρίλιος 2020

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) ανέλαβε την έκδοση Γνώμης Πρωτοβουλίας σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία και την κοινωνία, με βάση το άρθρο 4 του Νόμου 2232/1994, σύμφωνα με το οποίο «η Ο.Κ.Ε. μπορεί με δική της πρωτοβουλία να εκφράσει Γνώμη και για άλλα θέματα κοινωνικοοικονομικής πολιτικής» και συνέστησε Επιτροπή Εργασίας αποτελούμενη από τους κ.κ. Γιώργο Καρανίκα, Φώτη Κολεβέντη και Γιώργο Γωνιωτάκη.

Ως Πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο κ. Γιώργος Καρανίκας, Αντιπρόεδρος Ο.Κ.Ε. Η συγκεκριμένη Γνώμη Πρωτοβουλίας αποτελεί το πρώτο μέρος περιοδικής αναφοράς στο προαναφερόμενο ζήτημα, που καλύπτει το χρονικό διάστημα Μαρτίου-Απριλίου 2020.

Από πλευράς Ο.Κ.Ε. συμμετείχαν οι επιστημονικοί συνεργάτες κ. Δημήτρης Μπίμπας και Δρ. Αφροδίτη Μακρυγιάννη, η οποία και είχε την επιστημονική επιμέλεια του κειμένου. Αναμένεται η επικύρωση της Γνώμης από την Ολομέλεια της Ο.Κ.Ε.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε. ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Εισαγωγή

Η πανδημική κρίση, αποτέλεσμα της διάδοσης του νέου κορωνοϊού COVID-19 δοκιμάζει βαρύτητα τις αντοχές των κοινωνιών, των οικονομιών αλλά και των συστημάτων υγείας, ακόμη και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες, ενώ παράλληλα θέτει σημαντικές προκλήσεις στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Η αναγκαιότητα άμεσης απόκρισης σε αυτή την παγκόσμια έκτακτη ανάγκη είναι επιτακτική για την προστασία της δημόσιας υγείας, την ενότητα της κοινωνίας, το μέλλον της εργασίας, τη σχέση της ανθρώπινης δραστηριότητας με το περιβάλλον, αλλά και την ίδια την ποιότητα της δημοκρατίας.

Ελάχιστα χρόνια μετά την οικονομική κρίση του 2008, τη συνακόλουθη κρίση χρεών της ευρωπαϊκής περιφέρειας και με εμμένουσα τη μεταναστευτική κρίση, η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με μια πρωτόγνωρη απειλή με δραματικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Οι αρχικές εκτιμήσεις δείχνουν σημαντική μείωση του ΑΕΠ και εκτίναξη της ανεργίας. Παρόμοια είναι και η κατάσταση για τη χώρα μας, σε μια περίοδο μάλιστα που η ελληνική οικονομία είχε μόλις αρχίσει να ανακάμπει από τη δωδεκαετή δημοσιονομική κρίση.

Παρά το γεγονός ότι στο αρχικό στάδιο της πανδημίας οι ευρωπαϊκές χώρες έδρασαν μεμονωμένα, πολύ γρήγορα συνειδητοποιήσαν ότι οι συντονισμένες πρωτοβουλίες αποτελούν μονόδρομο. Όπως αναφέρεται και από τον Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹ ...«όλα τα κράτη-μέλη μας έχουν θεσπίσει ισχυρά μέτρα για την πρόληψη της διάδοσης του ιού και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κινητοποιεί όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της για να τα στηρίξει. Από το συντονισμό των μέτρων για τον έλεγχο των συνόρων, την υποστήριξη των επαναπατρισμών, την προώθηση κοινών διαδικασιών σύναψης συμβάσεων για ιατρικό εξοπλισμό, την εξασφάλιση ελεύθερης διέλευσης για βασικά αγαθά στην εσωτερική αγορά έως την κινητοποίηση μιας άνευ προηγουμένου οικονομικής στήριξης και χαλαρών κανόνων για τους εθνικούς προϋπολογισμούς και τις κρατικές ενισχύσεις».

Είναι σαφές ότι το επόμενο διάστημα, η εθνική και ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική θα πρέπει να εστιάσει κατά προτεραιότητα:

- Στην επιτυχή έκβαση της επιστημονικής μάχης με την υγειονομική απειλή και την ενίσχυση της έρευνας σε κρίσιμους τομείς για την κοινωνία και τον πλανήτη (υγεία, περιβάλλον, τεχνολογία).
- Στην αναθεώρηση πτυχών της ευρωπαϊκής οικονομικής πολιτικής και των διαθέσιμων μέσων χρηματοοικονομικής υποστήριξης, ώστε να καλύπτεται μεγαλύτερο εύρος οικονομικών και κοινωνικών αναγκών, όπως επίσης να σηματοδοτεί τη βούληση για κοινή αντίδραση, η οποία θα επιτρέψει στα κράτη-μέλη της να ξεπεράσουν τις υγειονομικές και τις οικονομικές προκλήσεις.
- Στη διατήρηση και την υποστήριξη της παραγωγικής ικανότητας των οικονομιών, των επιχειρήσεων και των κλάδων με συγκριτικά πλεονεκτήματα.
- Στη δημιουργία πρωτοκόλλων λειτουργίας των μεταφορών και των τουριστικών επιχειρήσεων, ρεαλιστικά εφαρμόσιμων και βιώσιμων.
- Στην ενίσχυση των μηχανισμών κοινωνικού διαλόγου και την αποτροπή –με αφορμή την κρίση– εμφάνισης αντιδημοκρατικών πρακτικών και κατάλυσης κεκτημένων δικαιωμάτων.
- Στην κάλυψη των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και την προστασία του πληθυσμού, με όρους οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.
- Στην προστασία της οικογένειας, λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό των μελών της και την οφειλόμενη ειδική μέριμνα για τις πολύτεκνες οικογένειες.

Η Ελληνική κυβέρνηση διαχειρίζεται την κρίση με ευθύνη και αποφασιστικότητα. Ακολούθησε έγκαιρα το μοντέλο του αυστηρού lockdown της πόλης Wuhan, παρά τις όποιες ενστάσεις σχετικά με την περιστολή των ατομικών ελευθεριών και τις επιπτώσεις του στην οικονομία και την κοινωνία. Έλαβε επίσης πρωτοβουλίες για την ενίσχυση και τη στήριξη των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών που πλήττονται από αυτήν την πρωτόγνωρη κατάσταση. Όπως επισήμανε δε ο Υπουργός Οικονομικών: «η Κυβέρνηση θα αξιοποιήσει όλα τα διαθέσιμα μέσα, για να ανταποκριθεί στην παρούσα πρωτόγνωρη κατάσταση. Το πότε, όπως είπε, και το πώς και σε ποιο βαθμό θα αξιοποιήσει το κάθε μέσο που έχει στη διάθεσή της, αποτελεί συνάρτηση της χρονικής διάρκειας, της έντασης και της εξέλιξης του προβλήματος».

Είναι σίγουρο ότι θα χρειαστούν επιπλέον μέτρα στήριξης για επιμέρους παραγωγικούς κλάδους και για επιμέρους κατηγορίες εργαζομένων. Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι τα μέτρα αυτά θα πρέπει να προκύψουν μέσα από τη συμμετοχή και τη συναίνεση των κοινωνικών εταίρων και της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών. Και αυτό γιατί, όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν, σε τέτοιες κρίσιμες καταστάσεις η σημασία του κοινωνικού διαλόγου και της κοινωνικής συναίνεσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση στην επόμενη μέρα. Είναι ευθύνη των κοινωνικών εταίρων να αναδείξουν συναινετικές προτάσεις τόσο στο εργασιακό πεδίο όσο και στην οικονομία και την κοινωνία για την προστασία της δημόσιας υγείας, την ενότητα της κοινωνίας, το μέλλον της εργασίας και της σχέσης της ανθρώπινης δραστηριότητας με το περιβάλλον.

Η επόμενη μέρα θα είναι διαφορετική? Πολλές βεβαιότητες στην οικονομία, την τεχνολογία και την ασφάλεια θα κλονιστούν. Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) έχει τη Συνταγματική υποχρέωση να συμμετέχει ενεργά στο διάλογο και να αξιοποιήσει όλα τα θεσμικά εργαλεία που διαθέτει, ώστε οι τελικές επιλογές να είναι αποτέλεσμα δημοκρατικού διαλόγου, συμμετοχής και συναίνεσης των κοινωνικών εταίρων και της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών. Είναι υποχρέωση της Ο.Κ.Ε. να αναδείξει συναινετικές προτάσεις τόσο στο εργασιακό πεδίο όσο και στην οικονομία και την κοινωνία: για την προστασία της δημόσιας υγείας, την ενότητα της κοινωνίας, το μέλλον της εργασίας, τη βιώσιμη σχέση της ανθρώπινης δραστηριότητας με την τεχνολογία και το περιβάλλον.

Η Ο.Κ.Ε. συμμεριζόμενη τις αγωνίες των μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων, των εργαζομένων και της κοινωνίας, και σε συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους που συμμετέχουν σε αυτήν, θεωρεί αναγκαία την άμεση προώθηση μιας επίκαιρης ατζέντας θεμάτων με μείζονες μεσοπρόθεσμες παρεμβάσεις σε επίπεδο εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής με επίκεντρο:

- Τον κοινωνικό διάλογο και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και τη διαχείριση μείζονων κρίσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Την αγορά εργασίας, τους τρόπους αντιμετώπισης των επιπτώσεων της πανδημικής κρίσης στην απασχόληση και τις νέες τάσεις που διαμορφώνονται μέσα από την αξιοποίηση των νέων προηγμένων ψηφιακών εργαλείων· νέες όψεις παραγωγικότητας, νέος χάρτης δικαιωμάτων των εργαζομένων
- Το νέο παραγωγικό μοντέλο και οι επιπτώσεις του COVID-19 στο μετασχηματισμό των παραδοσιακών κλάδων της οικονομίας.
- Την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού/προσφυγικού προβλήματος ως κοινό πρόβλημα όλων των κρατών-μελών της ΕΕ.

Οι κοινωνικοί εταίροι και η κοινωνία των πολιτών αποτελούν τις δυνάμεις εκείνες που εγγυώνται την υπέρβαση της κρίσης μέσα από μηχανισμούς ανοιχτής διαβούλευσης, κριτικής αξιολόγησης και υποστήριξης των πολιτικών ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής, μέσα από την απόληψη εκφάνσεων κοινωνικού αυτοματισμού και αυτό-περιχαράκωσης.

Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσεται και το παρόν κείμενο παρέμβασης, στο οποίο σε συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους μελετώνται οι επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης και κατατίθενται οι αρχικές προτάσεις για την ταχύτερη αντιμετώπιση και υπέρβασή της.

2. Οι εξελίξεις σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

Η πανδημική κρίση και η αντιμετώπισή της με τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν από όλες σχεδόν τις χώρες έχει προκαλέσει σημαντικές αναταράξεις στην παγκόσμια οικονομία και στις αγορές εργασίας. Δεδομένης, βέβαια, της ετερογένειας των οικονομιών, του χρόνου εμφάνισης και του μεγέθους του πρώτου κύματος των κρουσμάτων COVID-19 στα κράτη-μέλη της ΕΕ, οι πρώτες αντιδράσεις των αρχών και των οικονομικών και κοινωνικών δρώντων και θεσμών είχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά κράτος-μέλος, αλλά και ευρύτερα σε όλες τις χώρες και περιφέρειες που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την ευρωπαϊκή οικονομία.

Ο ρυθμός επέκτασης των κρουσμάτων και οι αιτίες χαμηλής ή υψηλής νοσηρότητας διαφοροποιούνταν από χώρα σε χώρα, το οποίο θα διερευνηθεί από τους ειδικούς του τομέα υγείας στο επόμενο διάστημα. Με τα σημερινά δεδομένα, έχουν καταγραφεί 3 εκατ. κρούσματα σε 193 χώρες και η πανδημία έχει οδηγήσει σε 200.000 θανάτους παγκοσμίως, παρά τη σχεδόν καθολική επιλογή επιβολής αυστηρών μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και αναστολής της οικονομικής δραστηριότητας (εκτός από τους στρατηγικούς τομείς ενέργειας, φαρμάκων, τροφίμων). Η στρατηγική αυτή με απτά αποτελέσματα ως προς τον περιορισμό του αριθμού των κρουσμάτων δε μπορεί να έχει παρά μόνο βραχυπρόθεσμο ορίζοντα γενικευμένης εφαρμογής, εξαιτίας των σημαντικών επιπτώσεων που έχει στις οικονομίες των χωρών που την εφαρμόζουν. Σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών οικονομικών οργανισμών, για κάθε μήνα εφαρμογής των περιορισμών, το ΑΕΠ μειώνεται κατά 3%³, ενώ το συνολικό κόστος παγκοσμίως⁴ αναμένεται να φτάσει τα 5 τρισ. δολάρια. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας υπογραμμίζει σε πρόσφατη αναφορά του⁵ ότι το 7% των θέσεων εργασίας, ήτοι 100 εκατ. θέσεις πλήρους απασχόλησης αναμένεται να χαθούν εξαιτίας της πανδημικής κρίσης στις ανεπτυγμένες χώρες. Καθημερινά, τα σενάρια για παγκόσμια ύφεση εντός του 2020 επικαιροποιούνται επί τα χείρω, με το πιο μετριοπαθές να αναφέρει υποχώρηση του ΑΕΠ στην Ευρωζώνη της τάξης του 5-6%⁶ και το πιο δυσμενές έως και 15%⁷ με διαφορετικό βαθμό έντασης σε κάθε χώρα, ανάλογα με τη δομή της οικονομίας και την εξάρτησή της από συγκεκριμένες οικονομικές δραστηριότητες. Στην τελευταία επικαιροποιημένη έκδοση προβλέψεων για την παγκόσμια οικονομία, το ΔΝΤ⁸ εκτιμά ότι το 2020 η ύφεση στην παγκόσμια οικονομία θα φτάσει στο -3% ενώ το 2020, ενώ για τις ανεπτυγμένες χώρες προβλέπεται υποχώρηση κατά 6,1%.

Η Αμερικάνικη Κεντρική Τράπεζα (FED) ανακοίνωσε πρόγραμμα βοήθειας 300 δισ. δολαρίων για τη στήριξη της ροής πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις, τους εργοδότες και τους καταναλωτές και υποσχέθηκε ότι θα συσταθεί ένα ειδικό δανειακό πρόγραμμα για μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν τη βάση του ιστού της Αμερικάνικης οικονομίας. Παράλληλα, επισήμανε ότι θα πρέπει να καταβληθούν σημαντικές προσπάθειες για να περιοριστούν οι απώλειες σε θέσεις εργασίας και να επιτραπεί μια γρήγορη ανάκαμψη μόλις αποκλιμακωθούν οι αναταραχές. Ήδη σε σχετικές συζητήσεις, αναφέρεται ότι το συνολικό ποσό για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας θα ανέλθει στο ποσό των 3 τρισ. δολαρίων.

Στην Ευρώπη, στο πρώτο τουλάχιστον στάδιο, δεν δρομολογήθηκε μια ενιαία στρατηγική αντιμετώπισης, καθώς τα κράτη-μέλη της ΕΕ ανταποκρίθηκαν στην εναρκτήρια φάση της πανδημίας με διαφορετικά μέσα, εργαλεία αλλά και συλλογιστικές που συναρτώνται με τις δημοσιονομικές δυνατότητές τους να δαπανήσουν για την κάλυψη των αναγκών της ιδιωτικής οικονομίας και του τομέα υγείας. Το κύριο στοιχείο της διαφοροποίησης συνίσταται στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων και την κατανομή τους αλλά και στη μορφή των διαθέσιμων εργαλείων χρηματοδότησης που κινητοποίησε κάθε χώρα.

Μολταύτα, σε αυτήν την πρώτη φάση της πανδημίας, κοινό θεμέλιο των παρεμβάσεων σε όλες τα κράτη-μέλη σε εθνική βάση υπήρξε η προστασία των θέσεων εργασίας, η χρονική μετάθεση των υποχρεώσεων των οικονομικών δρώντων και η κινητοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων για την ενίσχυση των επιχειρήσεων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από την πλευρά της, κινήθηκε –έστω και με σχετική καθυστέρηση– ως προς την εξασφάλιση των βασικών εργαλείων και των υποδομών διαχείρισης της υγειονομικής κρίσης και τον ενι-

αίο συντονισμό των δράσεων για την αποφυγή της εξάπλωσης του COVID-19 στην ευρωπαϊκή επικράτεια. Ουσιαστικά, η πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση της κρίσης με τα υφιστάμενα εθνικά διαθέσιμα εργαλεία αφέθηκε στα κράτη-μέλη, χωρίς να υπάρξει οργανωμένη προσπάθεια συντονισμού της ευρωπαϊκής επιστημονικής κοινότητας. Ακόμη και σήμερα, παραμένει αδρανοποιημένη η οποιαδήποτε προοπτική συνεργιών στον τομέα στήριξης και συγκερασμού των ερευνητικών προσπαθειών για την εξεύρεση κοινών και καθολικών λύσεων φαρμακευτικής ή εμβολιαστικής αντιμετώπισης του νέου κορωνοϊού.

Στο οικονομικό πεδίο, η αρχική αντίδραση της ΕΕ ήταν σχετικά φειδωλή και η λογική αντιμετώπισης των οικονομικών συνεπειών παρέμεινε εθνοκεντρική. Σε πρώτο στάδιο, στο πλαίσιο διευκόλυνσης των χωρών που υφίστανται τις συνέπειες της πανδημικής κρίσης, η ΕΕ συμφώνησε σε ένα πλέγμα μέτρων που αφορά την αναστολή βασικών όρων της συνθήκης Μάαστριχτ (χαλάρωση του ποσοστού ελλείμματος και χρέους για το 2020) και προσαρμογή των εθνικών πολιτικών στους νέους στόχους. Σε αυτή την εκδοχή, τα κράτη-μέλη θα πρέπει να καλύψουν τη ζημία σε μια μεταγενέστερη φάση επαναφοράς.

Στην ύστερη φάση της πανδημίας, αποτιμώντας εκ νέου το μέγεθος των οικονομικών επιπτώσεων, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διευρύνει τα διαθέσιμα εργαλεία των κρατών-μελών και έχει εντατικοποιήσει τις παρεμβάσεις της σε όλα τα πεδία άσκησης πολιτικής: στο δημοσιονομικό σκέλος, τη νομισματική πολιτική, τη χρηματοδότηση των άμεσων αναγκών των επιχειρήσεων και την επενδυτική πολιτική, ενώ τέθηκαν και σημαντικές προτεραιότητες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και η υποστήριξη του τομέα υγείας με διακριτό προϋπολογισμό (Λευκή Βίβλος, σύμφωνα με την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen⁹) και της ερευνητικής δραστηριότητας στο πεδίο αυτό. Ωστόσο, όλα τα προαναφερθέντα μέτρα δέχονται κριτική ως προς την ποσοτική τους επάρκεια και τη δυνατότητα να αμβλύνουν τις συνέπειες της κρίσης, ενώ παράλληλα δεν λαμβάνουν μόνιμο θεσμικό χαρακτήρα και επομένως δεν συμβάλλουν στην κατεύθυνση της πραγματικής οικονομικής ολοκλήρωσης στην ΕΕ, με όρους αλληλεγγύης, συνεργασίας και αποτελεσματικού συντονισμού των κρατών-μελών.

Στο Eurogroup της 9^{ης} Απριλίου 2020, οι υπουργοί Οικονομικών συμφώνησαν στην υιοθέτηση ενός συνδυαστικού πακέτου οικονομικής υποστήριξης για τις πληγείσες χώρες που ανέρχεται στα 540 δισ., αποφεύγοντας κάποια δέσμευση για μελλοντική αμοιβαιοποίηση του χρέους, κάτι που θα μείωνε το κόστος δανεισμού απομακρύνοντας όσο το δυνατόν την επόμενη κρίση χρέους στον ευρωπαϊκό νότο.

Επί της αρχής υιοθετήθηκαν μέτρα για τη μη περίληψη των επενδύσεων στον τομέα της υγείας στον υπολογισμό των ελλειμμάτων, χαλάρωση των κανονισμών για τις κρατικές ενισχύσεις προς τις επιχειρήσεις και εκτεταμένα προγράμματα χρηματοδοτικής στήριξης για τις μικρές και μεσαίες κεφαλαιοποίησης επιχειρήσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θέσει σε εφαρμογή το Προσωρινό Πλαίσιο για τις κρατικές ενισχύσεις δίνοντας τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη να παρέχουν κεφαλαιακή στήριξη στις επιχειρήσεις που χρειάζονται πρόσθετη χρηματοδότηση. Επιπλέον, υιοθετήθηκε η γαλλική πρόταση για σύσταση ειδικού ταμείου αλληλεγγύης για την ανόρθωση των οικονομιών μετά τον τερματισμό της πανδημικής κρίσης.

Το συνολικό ποσό των 540 δισ. ταξινομείται σε κεφάλαια:

- 240 δισ. ευρώ που αφορούν δάνεια από τον ESM έως 2% του ΑΕΠ των κρατών-μελών του, με μοναδική προϋπόθεση όπως τονίστηκε να κατευθυνθούν για δαπάνες που σχετίζονται με την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του COVID-19.
- 100 δισ. ευρώ μέσω του προγράμματος SURE που έχει ανακοινώσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη στήριξη της απασχόλησης.
- 200 δισ. ευρώ της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για την ενίσχυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι θα συμπεριλάβει τα ομόλογα όλων των κρατών-μελών στα μέτρα ποσοτικής χαλάρωσης που λαμβάνει, κινητοποιώντας ένα νέο πρόγραμμα

αγοράς ομολόγων ύψους 750 δισ. ευρώ. Από την άλλη πλευρά, η δήλωση της Προέδρου, της Christine Lagarde, ότι η ΕΕ θα πρέπει να κινητοποιήσει μέτρα 1,5 τρισ. για την αντιμετώπιση της κρίσης αναμένεται ότι θα αμβλύνει τις επιπτώσεις από την αύξηση του πιστοληπτικού κινδύνου και θα συγκρατήσει τις αποδόσεις των ομολόγων των λιγότερο ισχυρών οικονομιών της Ευρωζώνης. Ήδη στις 25 Απριλίου συζητήθηκε η ανάγκη για 2 τρισ. ευρώ του QE της ΕΚΤ.

Τέλος, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων ανακοίνωσε¹⁰ την υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος ESCALAR, το οποίο αποσκοπεί στη στήριξη των εταιρειών που πραγματοποιούν επενδύσεις (συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων συνέχειας) σε ταχέως αναπτυσσόμενες εταιρείες, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να τα βγάλουν πέρα σε αυτήν την περίοδο οικονομικών κλυδωνισμών. Στο πιλοτικό του στάδιο, το πρόγραμμα ESCALAR θα παρέχει έως και 300 εκατ. ευρώ με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕ)», ποσό που υπολογίζεται ότι εφόσον αξιοποιηθεί θα οδηγήσει στην πραγματοποίηση επενδύσεων ύψους έως και 1,2 δισ. ευρώ.

Εντούτοις, παρά το σύνολο των μέτρων που έχουν υιοθετηθεί και έχουν εξαγγελθεί, η νέα πραγματικότητα όπως διαμορφώνεται περιλαμβάνει υψηλότερα επίπεδα αβεβαιότητας για τις επιχειρήσεις, τους εργαζόμενους και τα νοικοκυριά¹¹, γεγονός που αποτυπώνεται τόσο στους δείκτες οικονομικού κλίματος και τον περιορισμό των συναλλαγών σε χρηματοοικονομικό επίπεδο όσο και στις προβλέψεις διεθνών οργανισμών για το μέγεθος της ύφεσης και των επιπτώσεών της στην κατανάλωση, τις επενδύσεις και στα δημόσια οικονομικά (επίπεδα χρέους των χωρών).

Συμπερασματικά, και αξιολογώντας τα προαναφερθέντα, δεν διαπιστώθηκε ενιαία στρατηγική μεταξύ των κρατών-μελών για την αντιμετώπιση των υφεσιακών επιπτώσεων της πανδημίας στην οικονομία τους. Η ύστερη απόκριση της ΕΕ κινήθηκε στα όρια των εφικτών συμβιβασμών Βορρά-Νότου και κάθε πλευρά θεωρεί ότι οι εξελίξεις θα της δώσουν περισσότερα επιχειρήματα για να επανέλθει στο μέλλον. Ωστόσο, αξιολογείται ιδιαίτερα θετικά τόσο η υιοθέτηση της γαλλικής πρότασης για σύσταση χωριστού Ταμείου Αλληλεγγύης για την ανόρθωση της οικονομίας μετά το πέρας της πανδημίας, όσο και η στάση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία επισήμανε ότι οι ανάγκες είναι πολλαπλές απ' ό,τι προβλέπει η απόφαση του Eurogroup, δήλωση με την οποία ουσιαστικά νομιμοποίησε μια εκτεταμένη προοπτική χρηματοδότησης.

Οι θετικές όμως εξελίξεις δεν αναιρούν την αναγκαιότητα, η οποία σήμερα είναι μεγαλύτερη από ποτέ, ενός μακροχρόνιου προγράμματος ανόρθωσης της οικονομίας και αναγέννησης της ευρωπαϊκής κοινωνίας. «Είμαστε σε μια στιγμή που θα πρέπει να αποφασίσουμε αν η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένα πολιτικό εγχείρημα, στο οποίο ο ανθρώπινος παράγοντας είναι η προτεραιότητα και υπάρχουν έννοιες αλληλεγγύης που υπεισέρχονται..., ή μόνο ένα εγχείρημα αγοράς»¹² όπως σημείωσε ο Γάλλος Πρόεδρος Emmanuel Macron. Χρειάζονται συντονισμένες παρεμβάσεις που θα καλύψουν όσα δεν έγιναν τα προηγούμενα χρόνια στον τομέα των επενδύσεων, στον τομέα της υγείας, στον τομέα της εκπαίδευσης και στον τομέα της κλιματικής αλλαγής, ώστε κάθε ευρωπαϊκή οικονομία να αντέχει καλύτερα στις κρίσεις, και το ευρωπαϊκό οικονομικό μοντέλο να γίνει περισσότερο αποδοτικό, ασφαλές και βιώσιμο.

3. Οι προβλέψεις για την ελληνική οικονομία

Οι προβλέψεις για τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης στην ελληνική οικονομία δεν είναι ευοίωτες. Η μεγάλη εξάρτηση της χώρας από τον τομέα των υπηρεσιών τουρισμού, της εστίασης και των μεταφορών και η μειωμένη δυνατότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα να διαθέσει ρευστότητα στην αγορά με χαμηλό επιτόκιο, οδηγούν στην εκτίμηση ότι η ελληνική οικονομία θα διέλθει το 2020 (αρχής γενομένης από το β' τρίμηνο) σε μια περίοδο απότομης ύφεσης, με σημαντικές συνέπειες για την επιχειρηματικότητα και την απασχόληση. Τα στατιστικά/οικονομετρικά μοντέλα τείνουν στην υιοθέτηση εκτιμήσεων βαθιάς ύφεσης

της ελληνικής οικονομίας, με μεγάλες αποκλίσεις ως προς το μέγιστο και ελάχιστο όριο (από -5% έως και -18%). Είναι χαρακτηριστικό πως το ΔΝΤ προβλέπει ύφεση της τάξης του -10%, ενώ πριν την πανδημία του κορωνοϊού, οι εκτιμήσεις για την Ελλάδα ήταν για ανάπτυξη 3% το 2020. Στο εφιαλτικό σενάριο του ΟΟΣΑ, η ύφεση μπορεί να αγγίξει το 30%. Σύμφωνα με την επίσημη επικαιροποιημένη εκδοχή του Υπουργείου Οικονομικών, η πτώση στο ΑΕΠ για το 2020 εκτιμάται ότι μπορεί να ανέλθει έως και 10%, πρόβλεψη που αποτυπώνεται και στην έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού του κράτους στη Βουλή¹³.

Όσον αφορά την απασχόληση, με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο ένας στους τέσσερις εργαζόμενους είναι σε αναστολή εργασίας (και συγκεκριμένα 1.063.098 εργαζόμενοι σε σύνολο 4.178.199 ήτοι το 25,4% των εργαζομένων), κυρίως στους κλάδους των καταλυμάτων, του αθλητισμού, της εκπαίδευσης και της εστίασης. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΔΝΤ, η ανεργία εκτιμάται ότι θα εκτιναχθεί στο 22,3% από 17,3% που ήταν το 2019, όσον αφορά δε το 2021 παρά το ότι το Ταμείο προβλέπει ότι η ελληνική οικονομία θα κινηθεί με ανάπτυξη 5,1%, η ανεργία εκτιμάται ότι θα παραμείνει σε υψηλό επίπεδο, και συγκεκριμένα στο 19%. Επομένως, μέσα στους επόμενους μήνες θα καθούν περίπου 235.000 θέσεις εργασίας και παρά την υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας το 2021 –πάντα με το καλό σενάριο– η πανδημική κρίση θα δημιουργήσει 95.000 νέους ανέργους.

Το πρόβλημα γίνεται δε εντονότερο, καθώς η ανεργία στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της μνημονιακής περιόδου απέκτησε δομικά χαρακτηριστικά –εξού και τα πολύ υψηλά ποσοστά μακροχρόνια ανέργων– το οποίο σημαίνει ότι οι θέσεις εργασίας που χάνονται αναπληρώνονται με πολύ δυσκολία.

Τα διάφορα σενάρια που εκπονούνται διερευνούν τις επιπτώσεις της κρίσης και τη διάρκεια τους στον κλάδο του τουρισμού, στο εμπορικό ισοζύγιο και στην δυνατότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα να παράσχει ρευστότητα στην πραγματική οικονομία για την επανεκκίνηση της, παρά το ύψος των Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (ΤτΕ, 43,6%, Δεκέμβριος 2019).

Από την άλλη πλευρά, το δημόσιο χρέος αναμένεται να επανέλθει στα επίπεδα της περιόδου της δημοσιονομικής κρίσης και ίσως να τα υπερβεί (προβολή για πάνω από 200% ΑΕΠ). Το γεγονός αυτό ενδεχομένως να σηματοδοτεί υψηλότερο κόστος δανεισμού από τις αγορές και συνακόλουθα περιορισμένη δυνατότητα του δημόσιου τομέα να επανατροφοδοτήσει την επανεκκίνηση της οικονομίας, είτε μέσω δημόσιων επενδύσεων, είτε μέσω τόνωσης της εγχώριας ζήτησης.

Στον πρωτογενή τομέα, αναμένεται να προκύψουν ευκαιρίες υποκατάστασης αγαθών, λόγω της μειωμένης εισαγωγικής ικανότητας. Ωστόσο είναι πιθανό να προκύψουν και απώλειες εξαιτίας του υψηλότερου κόστους συναλλαγών και των καθυστερήσεων στις διαδικασίες μεταφορών των νωπών προϊόντων εκτός της ελληνικής επικράτειας. Μάλιστα, οι τάσεις προστατευτισμού αναμένεται να διευρυνθούν διεθνώς.

Στον δευτερογενή τομέα και τη μεταποίηση, οι απώλειες συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη μείωση των εξαγωγών, οι οποίες τα τελευταία χρόνια επέδειξαν ανθεκτικότητα. Ο κλάδος επεξεργασίας τροφίμων ενδεχομένως να αυξήσει το μερίδιό του στη εγχώρια αγορά, όπως και η φαρμακοβιομηχανία, ενώ στον τομέα της ενέργειας η μείωση των διεθνών τιμών πετρελαίου και η αναδιάρθρωση της εσωτερικής αγοράς, κατ' εφαρμογή της Πράσινης Συμφωνίας, θα μεταβάλλει το μείγμα παραγωγής ενέργειας.

Εκτός από τις υπηρεσίες του τουριστικού τομέα, αναμένεται επίσης υποχώρηση στο σύνολο του τομέα των υπηρεσιών και του εμπορίου (με εξαίρεση, ως ένα βαθμό, στις δραστηριότητες του ηλεκτρονικού εμπορίου), καθώς και στον τομέα του real estate, ο οποίος τροφοδότησε την υπέρβαση της στασιμότητας και ενίσχυσε τις εισροές στην οικονομία τα τελευταία 3 χρόνια (άνοδος του τομέα κατασκευών, αύξηση τιμών ακινήτων, σταθεροποίηση φορολογικών εσόδων από περιουσία).

Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση, παράλληλα με τα μέτρα αντιμετώπισης των σοβαρών υγειονομικών κινδύνων, στην πρώτη φάση της πανδημικής κρίσης υιοθέτησε ένα ευρύ φάσμα παρεμβάσεων

στο σκέλος της οικονομικής πολιτικής για την προστασία και τη στήριξη των πληττόμενων επιχειρήσεων και των εργαζομένων. Από την αρχή της κρίσης έως τα μέσα Απριλίου, εκδόθηκαν συνολικά 5 Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, πάνω από 80 Υπουργικές και Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις και εγκύκλιοι που ρυθμίζουν το πλαίσιο άσκησης των οικονομικών δραστηριοτήτων κατά το διάστημα της κρίσης.

Διαδοχικά, ήδη τον τελευταίο μήνα, κυρώθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο¹⁴ οι ακόλουθες ΠΝΠ:

- Η από 10.2.2020 ΠΝΠ «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις επίταξης ακινήτων για την αποφυγή διακινδύνευσης της δημόσιας τάξης και υγείας» (Α' 28) και της από 2.3.2020 ΠΝΠ «Αναστολή της υποβολής αιτήσεων χορήγησης ασύλου» (Α' 45) και άλλες διατάξεις (Ν.4681/2020).
- Η από 25.2.2020 ΠΝΠ «Κατεπείγοντα μέτρα αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης κορωνοϊού» (Α' 42), β) από 11.3.2020 ΠΝΠ «Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της διάδοσής του» (Α' 55) και γ) από 14.3.2020 ΠΝΠ «Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης της ανάγκης περιορισμού της διασποράς του κορωνοϊού COVID-19» (Α' 64) και άλλες διατάξεις (Ν.4682/2020).
- Η από 20.3.2020 ΠΝΠ «Κατεπείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεπειών του κινδύνου διασποράς του κορωνοϊού COVID-19, τη στήριξη της κοινωνίας και της επιχειρηματικότητας και τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της αγοράς και της δημόσιας διοίκησης» (Α' 68) και άλλες διατάξεις» (Ν.4683/2020).

Η κυβέρνηση με την πρόσφατη κύρωση της 14.03.2020 ΠΝΠ, ενέγραψε επιπρόσθετη δαπάνη στον Κρατικό Προϋπολογισμό 2020, ύψους 5 δισ. ευρώ από τις δημόσιες δαπάνες, ενώ παράλληλα κινητοποίησε δαπάνες 1,8 δισ. για πρόσθετες χρηματοδοτήσεις επιχειρήσεων. Το Υπουργείο Οικονομικών προτίθεται να χορηγήσει δάνεια με κρατική εγγύηση μέσω του Ταμείου Εγγυοδοσίας της Αναπτυξιακής Τράπεζας 7 δισ. ευρώ έως το τέλος του έτους (το 50% σε μεσαίες και το 50% σε μεγάλες επιχειρήσεις). Το δημόσιο θα εγγυάται το 80% του δανείου και η εγγύηση θα είναι βετής και θα αφορά νέο χρήμα. Ταυτόχρονα, μέχρι τέλος Ιουνίου το Υπουργείο, μέσω διαφόρων προγραμμάτων, να διαθέσει σε ρευστότητα συνολικά 12 δισ. ευρώ.

Συνοπτικά, τα μέτρα που συμπεριλήφθηκαν στις νομοθετικές πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν παρεμβάσεις που ταξινομούνται ως εξής:

- Επιπρόσθετες άμεσες δημόσιες δαπάνες που βαρύνουν τον εθνικό προϋπολογισμό όπως δαπάνες για τον τομέα υγείας, επιδοτήσεις για τη διατήρηση της απασχόλησης στις επιχειρήσεις των οποίων η λειτουργία αναστέλλεται, επιχορήγηση της ασφάλισης των εργαζομένων σε πληττόμενες επιχειρήσεις, παροχή ρευστότητας μέσα από δημόσιες επενδύσεις, σε συνδυασμό με προβλέψεις για διαφυγόντα έσοδα.
- Εμπροσθοβαρής αναδιάρθρωση των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων ΕΣΠΑ για να υλοποιηθούν δράσεις για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις που πλήττονται από την κρίση (βοήθεια στο σπίτι, τηλεκπαίδευση-τηλεκατάρτιση, κουπόνια για επαγγελματίες).
- Αναστολή εξυπηρέτησης υποχρεώσεων επιχειρήσεων και εργαζομένων τους, με την παροχή δυνατότητας σε ομάδες που έχουν πληγεί να αναβάλουν τις πληρωμές προς το δημόσιο συμπεριλαμβανομένων των φόρων, των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, των δημοτικών τελών κ.λπ.
- Κινητοποίηση υφιστάμενων και δημιουργία νέων χρηματοδοτικών εργαλείων ενίσχυσης της ρευστότητας, καθώς και άλλες προβλέψεις και εγγυήσεις ρευστότητας όπως εγγυήσεις εξαγωγής, βοήθεια για ρευστότητα, πιστωτικές γραμμές μέσω της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας ή ανάλογων περιφερειακών διεθνών χρηματοπιστωτικών οργανισμών (European Bank of Reconstruction and Development, Black Sea Trade and Development Bank).

Συνολικά, οι προβλεπόμενες δαπάνες ανέρχονται στο 3,6% του ΑΕΠ¹⁵ και εξειδικεύονται ως εξής:

- Έκτακτη οικονομική στήριξη ύψους 1,4 δισ. ευρώ για τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα, συμπεριλαμβανομένης της παροχής 800 ευρώ σε έως και 1,7 εκατ. εργαζομένων (81% του συνόλου των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα). Η στήριξη στους εργαζόμενους ανέρχεται ως το 60% του μισθού τους και με πλήρη κάλυψη των ασφαλιστικών εισφορών τους.
- Στήριξη ύψους 150 εκατ. ευρώ σε περιοχές του πρωτογενούς τομέα που επλήγησαν από την κρίση της πανδημίας μέσω του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.
- Πρόβλεψη πρόσθετων δαπανών ύψους 550 εκατ. ευρώ, συμπεριλαμβανομένων των αυξημένων δαπανών για την υγεία, την υποστήριξη των εργαζομένων στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης και την κάλυψη των εργαζομένων.
- Αναστολή πληρωμών ύψους 3,7 δισ. ευρώ, οι οποίες κατανέμονται σε:
 - Ποσά ύψους 2,1 δισ. ευρώ από την αναστολή των φορολογικών υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένης της αναβαλλόμενης φορολογικής δαπάνης για τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους που πλήττονται και της έκπτωσης φόρου κατά 25% για όσους από αυτούς επιλέγουν να εξοφλήσουν άμεσα τις τρέχουσες φορολογικές υποχρεώσεις τους.
 - Ποσά ύψους 1,6 δισ. ευρώ από την αναστολή των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και τις επιδοτήσεις των εισφορών των αυτοαπασχολούμενων, των ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων και των εργαζομένων που πλήττονται.

Επίσης, στο συνολικό ποσό περιλαμβάνονται και άλλα μέτρα ρευστότητας και εγγυοδοτήσεων, μέσα από ένα σχέδιο χρηματοδότησης ύψους 1 δισ. ευρώ για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης σε ενεργές ΜΜΕ που επλήγησαν από την κρίση.

Για τα ελεύθερα επαγγέλματα των επιστημονικών κλάδων (ιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, λογιστές-σύμβουλοι, ερευνητές) προβλέφθηκε η παροχή κουπονιών τηλεκατάρτισης ύψους 600 ευρώ.

Βασικός όρος για την υπαγωγή των επιχειρήσεων στο καθεστώς δικαιούχων είναι η διατήρηση των θέσεων απασχόλησης, το οποίο ισχύει ακόμα και στην περίπτωση αναστολής της σύμβασης εργασίας για διάστημα 45 ημερών.

4. Ο κοινωνικός διάλογος για την κρίση και οι προτάσεις των κοινωνικών εταίρων

Οι κοινωνικοί εταίροι αξιολογώντας ως αναγκαία για τη δημόσια υγεία τη λήψη μέτρων περιορισμού της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, επισημαίνουν τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης στην εθνική οικονομία, και συγκεκριμένα στο ΑΕΠ, την απασχόληση, το δημόσιο και το ιδιωτικό χρέος. Πιο συγκεκριμένα, οι αλλαγές στην αγορά εργασίας θα είναι σημαντικές (εκτίναξη της ανεργίας, σημαντική επέκταση της τηλεργασίας, αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις).

Μεταξύ των προτάσεων των κοινωνικών εταίρων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημικής κρίσης στην αγορά εργασίας περιλαμβάνονται:

- Η αναγκαιότητα προγραμμάτων επιδότησης της εργασίας, και όχι μόνον, ή κυρίως της ανεργίας.
- Η αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας αποτελεσματικής πολιτικής απασχόλησης και ενός πλαισίου προστασίας των θέσεων απασχόλησης, των θέσεων παραγωγικής εργασίας αλλά και των εργαζομένων που βρίσκονται σε επισφάλεια ή έχει μεταβληθεί το καθεστώς εργασίας τους (τηλεργασία, μεταβολές στις βάρδιες).
- Η αναγκαιότητα άμεσης συμπλήρωσης του ρυθμιστικού πλαισίου για την τηλεργασία (ψήφισμα νέου ρυθμιστικού πλαισίου για την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων και τη διασφάλιση των υποχρεώσεων παροχής εξ αποστάσεως εργασίας) και η θέσπιση ελέγχων για

την εξ αποστάσεως εργασία (νέες λειτουργίες του ΣΕΠΕ), σύμφωνα με τις σύγχρονες και καλές ευρωπαϊκές πρακτικές.

- Η αναγκαιότητα διεύρυνσης, τουλάχιστον για ένα εύλογο διάστημα, των δικαιούχων επιδοματικής στήριξης, ώστε να συμπεριλαμβάνονται οι μακροχρόνια άνεργοι, ή να μην αποκλείονται οι πολύ χαμηλά αμειβόμενοι, με ποσά που θα είναι αναλογικά προς το πλήθος των προστατευόμενων τέκνων κάθε οικογένειας, και ιδιαίτερη προσαύξηση για τις πολύτεκνες οικογένειες.
- Η αναγκαιότητα ειδικής μέριμνας για τους εργαζόμενους στον τουριστικό τομέα, με έμφαση στους εποχικά εργαζόμενους, ώστε να αμβλυθούν οι εισοδηματικές απώλειες από τη συρρίκνωση της απασχόλησης στον τουρισμό.
- Η αναγκαιότητα διεύρυνσης των προγραμμάτων για τη στήριξη των εργαζόμενων γονέων και των ηλικιωμένων ατόμων, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των οικογενειών με βάση το πλήθος των παιδιών τους και ακόμη περισσότερο των πολύτεκνων οικογενειών, στον τομέα για παράδειγμα, της τηλεκαίδευσης, της τηλεϊατρικής κ.λπ.
- Η αναγκαιότητα αξιοποίησης κεφαλαίων της ΕΕ για τη στήριξη των κρατών-μελών στην προσπάθειά τους να διασφαλίσουν οικονομική και εισοδηματική στήριξη για τους εργαζόμενους που έμειναν άνεργοι ή διακόπηκε η εργασία τους, συμπεριλαμβανομένων των αυτοαπασχολούμενων και των εργαζομένων με άτυπες μορφές απασχόλησης¹⁶.

Όσον αφορά τους κλάδους που θα πληγούν περισσότερο, όπως επισημαίνεται, είναι ο τουρισμός, το εμπόριο, η εστίαση και οι μεταφορές, ενώ υπάρχει και ο φόβος ότι σημαντικό πλήγμα θα δεχτούν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις συνολικά, δεδομένου ότι χαρακτηρίζονται από περιορισμένη πρόσβαση στη ρευστότητα. Μεσοπρόθεσμα, οι κλάδοι αυτοί αναμένεται να παρουσιάσουν σημαντικό βαθμό αναδιάρθρωσης ως προς το είδος και τη μορφή των περιεχομένων υπηρεσιών. Είναι προφανές ότι το γεγονός αυτό θα δημιουργήσει νέα κόστη προσαρμογής/μετάβασης για τις επιχειρήσεις, τα οποία θα πρέπει να χρηματοδοτηθούν με ευνοϊκούς όρους από το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Στην Ευρώπη, οι εκτιμώμενες απώλειες εσόδων είναι >50% για τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια, 80% για τα πρακτορεία και τους tour operators και 90% για τις αεροπορικές εταιρείες και τις κρουαζιέρες. Η Επιτροπή Μεταφορών και Τουρισμού κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καταρτίσει ένα Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για να βοηθήσει τον τουριστικό τομέα να ξεπεράσει την κρίση, ενώ στις 22 Απριλίου η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανακοίνωσε τη σύσταση σχετικής Επιτροπής.

Παράλληλα, είναι σαφές ότι η διατήρηση των θέσεων εργασίας σε υπολειτουργούσες επιχειρήσεις θα αποτελέσει δύσκολη άσκηση μεσοπρόθεσμα, ειδικά αν επιβεβαιωθούν τα σενάρια υψηλότερης ύφεσης.

Σύμφωνα με τις θέσεις των κοινωνικών εταίρων, χρειάζονται επιπρόσθετα παρεμβάσεις πολιτικής που θα στοχεύουν:

- Στον ανασχεδιασμό του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας, ώστε να μην εξαρτάται υπέρμετρα από έναν μόνο πυλώνα που είναι, εκ των πραγμάτων, εκτεθειμένος σε μη προβλέψιμες εξωγενείς απειλές.
- Στην ενεργοποίηση εργαλείων άμεσης χρηματοδότησης επενδύσεων και με τη μορφή επιχορηγήσεων, κάλυψης υποχρεώσεων και αναδιάρθρωσης των ιδιωτικών χρεών προς το δημόσιο και τις τράπεζες, με παράλληλες φορολογικές ελαφρύνσεις (μείωση ΦΠΑ, ΕΝΦΙΑ, τέλους επιτηδεύματος, έκτακτης εισφοράς αλληλεγγύης, άλλων ειδικών τελών).
- Στην επιστροφή, υπό προϋποθέσεις, της προκαταβολής του φόρου του έτους.
- Ειδικά για τον τουριστικό τομέα, προτείνεται μείωση του ΦΠΑ στο 6% στη διαμονή, στο 13% στο σύνολο της εστίασης, στο 13% για τις εγχώριες μεταφορές (αεροπορικώς-ακτοπλοϊκώς), στο 13% για τις υπηρεσίες τουρισμού και απόληψη του φόρου διαμονής για τα τουριστικά κα-

- ταλύματα. Για τον θαλάσσιο τουρισμό προτείνεται η υπαγωγή του σε μειωμένο ΦΠΑ ανάλογο με τον ΦΠΑ στη διαμονή.
- Στην ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού με επέκταση των προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού¹⁷.
 - Στην προώθηση του ιατρικού τουρισμού, ώστε να αξιοποιηθούν οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας σε περιόδους που υπάρχει χαμηλή πίεση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας.
 - Στη βελτίωση των υποδομών (οδικό δίκτυο, ύδρευση-αποχέτευση, λιμενικές εγκαταστάσεις, νοσοκομειακή υποδομή) της χώρας σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση και με αξιοποίηση ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων, ώστε να τονωθούν οι τοπικές οικονομίες και να βελτιωθεί η τουριστική τους εικόνα.
 - Στη χρηματοδότηση δράσεων ψηφιακού μετασχηματισμού των επιχειρήσεων εστίασης και του κλάδου τροφίμων, με λιγότερη έμφαση στο σκέλος των υπηρεσιών εστίασης και περισσότερη στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες/παραγγελίες.
 - Στην ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού των μικρών και πολύ μικρών εμπορικών επιχειρήσεων, καθώς ένας μικρός αριθμός από αυτές έχει δυνατότητα διενέργειας ηλεκτρονικών συναλλαγών.
 - Στη χρηματοδοτική στήριξη του αγροτικού τομέα για τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας και την υποκατάσταση των εισαγωγών από την εγχώρια παραγωγή.
 - Στην ενδυνάμωση της σχέσης μεταξύ τουρισμού-εστίασης-αγροδιατροφικού τομέα με στόχο την ανάπτυξη συνεργιών, με ανταγωνιστικούς όρους, σε όφελος της τοπικής/εγχώριας παραγωγής.
 - Στην ανάπτυξη και την ενίσχυση της αλυσίδας αξίας μεταξύ παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίου.
 - Στην κινητοποίηση ορισμένων κλάδων (κλάδοι καλλυντικών, μεταποίησης ρούχων) για παραγωγή υγειονομικού υλικού αναγκαίου για την αντιμετώπιση ενός νέου κύματος κρουσμάτων
 - Στην ανάπτυξη συνεργιών στον τομέα ιατρικής/φαρμάκων.
 - Στην ενθάρρυνση των επιχειρήσεων όσον αφορά την εξοικείωσή τους με τις ηλεκτρονικές μορφές συναλλαγών και το ηλεκτρονικό εμπόριο και στην παροχή κινήτρων στις επιχειρήσεις για κοινοπρακτικά/συνεργατικά σχήματα και συμμετοχή σε αλυσίδες αξίας για τη διατήρηση των θέσεων εργασίας.
 - Στη χρηματοδότηση της έρευνας σε κλάδους που σχετίζονται με τον τομέα υγείας.
 - Στην αξιοποίηση της θετικής αναβάθμισης του ονόματος της χώρας (rebranding) προς κάθε κατεύθυνση: επενδυτικό κοινό, τουριστικές αγορές, επιστημονικό δυναμικό, Έλληνες που ξενιτεύτηκαν στην κρίση (brain drainers).

Επιπρόσθετα, σημειώνεται ότι ο τομέας μεταποίησης θα πρέπει να υποστηριχθεί ώστε να εξακολουθήσει να συντηρεί το επίπεδο παραγωγής του τουλάχιστον στο 65-70% της παραγωγικής του δυναμικότητας. Η προσαρμογή του κόστους ενέργειας για τη βιομηχανία, αλλά και η κινητοποίηση των προγραμματισμένων επενδύσεων σε υποδομές (π.χ. έργα μετρό, αεροδρόμια, λιμάνια, μαρίνες) μπορούν να συμβάλλουν στη διατήρηση της προστιθέμενης αξίας του κλάδου. Παράλληλα, θα πρέπει να δοθεί βάρος στην παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών αλλά –στο μέτρο του δυνατού– και στην εγχώρια παραγωγή υποκατάστασης εισαγωγών, με όρους διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Κρίνεται επίσης αναγκαίο να σχεδιαστούν αποτελεσματικές δράσεις χρηματοδοτικής στήριξης για τους αυτοαπασχολούμενους, τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, στις οποίες σημειώνεται ότι είναι αναγκαίο να συμπεριληφθούν οριζόντιες ρυθμίσεις εφάπαξ χρηματοδότησής τους για την κάλυψη τρεχουσών υποχρεώσεων, τη διατήρηση της απασχόλησης και τον ψηφιακό μετασχηματισμό τους.

Όσον αφορά το νομικό πλαίσιο για την παροχή δεύτερης ευκαιρίας, θεωρείται σκόπιμο να περιλάβει ειδικούς όρους για τον κλάδο του λιανικού εμπορίου, καθώς ένας μεγάλος αριθμός επιχειρηματιών αντι-

μετωπίζει σημαντικές δυσκολίες επιχειρηματικής επιβίωσης μετά από την καθολική απαγόρευση της λειτουργίας τους το τελευταίο χρονικό διάστημα. Επίσης, και πέραν των ευεργετικών μέτρων ελάφρυνσης που έχουν ληφθεί (όπως είναι η μείωση των μισθωμάτων, η αναστολή πληρωμών φόρων/εισφορών), κρίνεται σκόπιμη η ενεργοποίηση του ειδικού λογαριασμού ανεργίας για τους επαγγελματίες που θα έχουν σημαντικές δυσχέρειες επαναλειτουργίας.

Επίσης, επισημαίνεται ότι σημαντικό ρόλο στη διαδικασία επανεκκίνησης της ελληνικής οικονομίας καλείται να διαδραματίσει ο χρηματοπιστωτικός τομέας, ο οποίος διαχειρίζεται τη ροή των διαθέσιμων ιδιωτικών και δημοσίων κεφαλαίων. Για να επιτευχθεί η ορθή σύζευξη χρηματοπιστωτικού τομέα και πραγματικής οικονομίας, θα πρέπει:

- Εγκεκριμένες ειδικές ενισχύσεις από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς περιλαμβανομένων ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων προς τις επιχειρήσεις πρέπει να πραγματοποιούνται γρήγορα και αποτελεσματικά και με ιδιαίτερα χαμηλό κόστος χρήματος¹⁸. Η διασφάλιση των θέσεων εργασίας να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη στην πιστοληπτική αξιολόγηση των δικαιούχων.
- Να διευκολύνεται η πρόσβαση των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση από συγκεκριμένα προγράμματα με γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο.
- Οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας και σε περιφερειακές υποδομές υγείας να εξετάζονται κατά προτεραιότητα.

Παράλληλα, θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε ένα μηχανισμό προληπτικής αναδιάρθρωσης των επιχειρήσεων, στην παράταση της προστασίας της πρώτης κατοικίας και την αναστολή (μεσοπρόθεσμα) χρεών επιχειρήσεων και νοικοκυριών, διαφυλάσσοντας όμως συγχρόνως την κουλτούρα πληρωμών που με κόπο διαμορφώθηκε από το 2018 και μετά.

Τέλος, δεν πρέπει να υποβαθμιστεί το γεγονός ότι αυτή η κρίση έδρασε ως επιταχυντής ψηφιακού μετασχηματισμού, αναδεικνύοντας την τεχνολογία ως τον ισχυρότερο σύμμαχο για τη χώρα, τις επιχειρήσεις και τους πολίτες. Οφείλουμε επομένως να αξιοποιήσουμε την τεχνολογία, προς όφελος όλων, εργαζομένων και εταιρειών, προσαρμοζόμενοι σε αυτόν τον τρόπο όσο το δυνατόν καλύτερα στη νέα ψηφιακή εποχή.

Παραπομπές:

1. Το άρθρο του Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κ. Μαργαρίτη Σχοινά, δημοσιεύτηκε στις 29 Μαρτίου 2020 στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.
2. Παραδείγματος χάριν και αναφορικά με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις όπως διαπιστώθηκε σε έκτακτη έρευνα του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ: 1 στις 7 επιχειρήσεις (ή 100.000) ενδέχεται να κλείσουν μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων, ενώ 7 στις 10 επιχειρήσεις που συνεχίζουν να λειτουργούν, κατέγραψαν μείωση του τζίρου τους.
3. Europe's major economies are losing 3% of GDP output for every month that key sectors are shut down to try to slow the spread of the virus, and "a deep European recession this year is a foregone conclusion", Thomsen said. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-imf-europe/imf-says-ecb-esm-support-key-to-strong-eu-coronavirus-response-idUSKBN21H29P>
4. <https://www.bloomberquint.com/global-economics/world-economy-faces-5-trillion-hit-that-is-like-losing-japan>, April 9th, 2020
5. ILO, "ILO Monitor 2nd edition: COVID-19 and the world of work, updated estimates and analysis", https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf, April 7th, 2020
6. Economist intelligence Unit, <https://www.eiu.com/n/covid-19-to-send-almost-all-g20-countries-into-a-recession/>, Thu 26th Mar 2020
7. OECD, <https://www.euro2day.gr/news/economy/article/2016153/katarreysh-aep-eos-35-vlepei-gia-thn-ellada-o-oosa.html> και UniCredit, <https://air.euro2day.gr/media/files/1472665-Unicredit1.jpg>
8. "As a result of the pandemic, the global economy is projected to contract sharply by -3% in 2020, much worse than during the 2008-09 financial crisis." <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>

9. <https://www.alphatv.gr/news/kosmos/article/42501/i-oursoula-fon-der-laien-proteinei-mia-leuki-sumfonia-gia-tin-ugeia/F>
10. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_628
11. Σε επίπεδο επιπτώσεων στην οικογενειακή ζωή και ειδικά σε ό,τι αφορά τις μεγάλες οικογένειες με περισσότερα από τρία παιδιά, έχουν αναγνωρισθεί πρόσθετες δυσκολίες. Για το λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Μεγάλων Οικογενειών (ELFAC) προέβη σε δήλωση-έκκληση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για μέτρα στήριξης που θα αποτελούν το πακέτο με τίτλο «εγγύηση για τα παιδιά». Επίσης, η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Οικογενειακών Οργανώσεων (coface-families Europe) είχε, για παράδειγμα, αρκετά νωρίς ζητήσει πανευρωπαϊκή ειδική γονεϊκή άδεια για όσο διαρκούν τα έκτακτα μέτρα. Επιπρόσθετα, ζήτησε όπως τα μέτρα στήριξης των οικογενειών, είτε οικονομικά, είτε υγειονομικά, κ.λπ. υπαχθούν στον Ευρωπαϊκό Πυλώνα των Κοινωνικών Δικαιωμάτων (European Pillar of Social Rights) που έχει φιλόδοξους στόχους για το 2030.
12. CNN/16.4.2020
13. Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, Ειδική Έκθεση για τις Οικονομικές Συνέπειες του COVID-19, 16/4/2020.
14. <https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/all-laws>
15. Bruegel Institute, “The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus”, <https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/>
16. <https://www.etuc.org/en/document/european-social-partners-joint-statement-covid-19>
17. Από την Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος (ΑΣΠΕ) προτείνεται η άρση του περιορισμού της ανά διετία-ας χρήσης των κουπονιών κοινωνικού τουρισμού για πολύτεκνες οικογένειες.
18. ECB announces easing of conditions for targeted longer-term refinancing operations (TLTRO III)/12.3.2020